

# Kılıçzâde Hakkı (1872-1960)



Kılıçzâde Hakkı

Asker, gazeteci, eğitimci, milletvekili Kılıçzâde Hakkı Bey, günümüzde Sırbistan sınırlarındaki Niş kasabasında, çiftçi bir Türk ailenin çocuğu olarak doğdu. Asıl adı İsmâil Hakkı'dır. Hakkı Bey'in ailesi 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde Niş'ten Manastır'a göç etti. Burada geçirdiği 13 yıl, hayatını etkileyen önemli yıllar oldu. Babasını bu dönemde kaybetti. İptidai, rüştiye ve idadi eğitimini tamamladı. Bu nedenle bu yıllarını "*Babasız, yurtsuz ve servetsiz bir muhacir çocuğuydum*" ifadeleriyle tanımladı. 1890 yılında Mühendishane-i Berri Hümayun'a kaydoldu ve 1894'te Sahra Topçusu Mülazım-i evveli rütbesi ile eğitimini tamamladı.

Eğitiminin ardından kronolojik sırayla Selanik, Manastır, Bağdat, Yemen, Edirne, Selanik, İstanbul, Selanik'teki kolordularda vazife yaptı. Muhtemelen, Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında görev yapması da entelektüel gelişiminde önemli rol oynadı. Yüzbaşı iken Bağdat Askeri İdadisi'nde Kitabet öğretmenliği vazifesinde bulundu. Yemen'de isyancılarla mücadele etti. Henüz faaliyetlerini gizli sürdüren **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'ne katılması 1899'da Selanik Kolordusundaki görevi döneminde oldu.

Kılıçzâde Hakkı Bey, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Selanik'te **Mustafa Kemal** ile tanıştı. 1911'de Mustafa Kemal'in Erkân-ı Harbiyye seyahatinde yer aldı. Ardından sağlık sorunlarından dolayı, aynı yıl Sütlüce'deki silah deposunda müdür olarak göreve başladı. Ertesi yıl İstanbul Merkez Kumandanlığı Efrâd Divân-ı Harp riyasetine, akabinde Divân-ı Harp üyeliğine atandı ve binbaşı rütbesine yükseldi. Askerî görevlerinin yanında, eğitimci yönü de olan Kılıçzade, Çanakkale Muallim Mektebi ve İzmit Orta Mektebinde idarecilik ve öğretmenlik yaptı.

Kılıçzâde Hakkı; Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri), Süleyman Nazif, Ahmet Muhtar gibi isimlerin yer aldığı Batıcılık (Garpçılık) akımının en önemli temsilcilerindendir. Kılıçzâde, vazifesi nedeniyle İstanbul'da bulunduğu dönemde ve 1912 Balkan Savaşı sonucunda alınan yenilgide, devletin sorunlarına çözümler aradı. Bu amaçla kaleme aldığı yazıları 1913'te Batıcı ve biyolojik materyalizm yanlısı **Dr. Abdullah Cevdet**'in sahibi olduğu **İctihad** dergisinde yayımlanmaya başladı. Kılıçzâde; askerlik, ekonomi, siyaset, din, eğitim, dil, hukuk, yerel idare, özel sektör, giyim alanında **İctihad**'ın 55. sayısında kaleme aldığı "Pek Uyanık Bir Uyku" adlı yazısında yapılması gerekenlere dair bir yol haritası çizdi. Bu yazısıyla büyük ilgi topladı. Abdullah Cevdet'in ifadesiyle tüm yenilikçi ve muhafazakâr kesimler Kılıçzâde'nin "İ.ç" imzası ile çıkan yazılarını okumak için perşembe günlerini bekler oldu. 56. sayıda askerî konuları da

ele aldığı “Neden Mağlup Olduk” adlı yazı dizisi yayımlandı. 58. sayıdaki “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harp” adlı makalesi büyük ilgi gördü ve bir haftada üç kere basıldı. Fakat dergi, medrese öğrencilerinin tepkileri nedeniyle kapatıldı. Derginin 59. sayısı *Cehl* adıyla yayımlandı. Oldukça ses getiren bu yazıları, Batıcılar için yol gösterici olması yanında, Atatürk devrimlerinin de bir programı niteliğindedir. Bu dönemde *İctihad* mensupları tarafından İsmâil Hakkî'ya *Kılıçzâde* unvanı verildi.



Kılıçzâde'nin “Pek Uyanık Bir Uyku” adlı yazısının yer aldığı *İctihad*'ın 55. Sayısı

Kılıçzâde, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'ndaki durumuna ve çöküşüne neden olarak dinî kesimlerdeki softalık, dervişlik ve batıl inançları gösterdi. Aynı zamanda dergideki “Batıcı Türk Aydınlarının toplum ve devlet yapısında radikal değişiklikler içeren programı” hazırladı. Kılıçzâde, faaliyetleri, kaleme aldığı Batı taraftarı yazıları nedeniyle binbaşı rütbesinde iken emekli edildi. Ona göre emekli edilmesinin sebebi “*Softalara ve saraycılara karşı vermiş olduğu mücadele*”ydi.

Bu dönemde **Celal Nuri (İleri)** ve Abdullah Cevdet arasında gerçekleşen tartışma, Celal Nuri'yi yeni bir dergi çıkarmaya teşvik etti. Emekli edilmiş olan Kılıçzâde, “Tamamen Hallolmadıkça Bitmeyen Bir Mesele” adlı son yazısının ardından *İctihad*'tan ayrıldı. Celal Nuri ile 16 Şubat 1914'te *Hürriyet-i Fikriyye* adlı dergiyi kurdu. Yeni dergi, yayın politikası olarak Abdullah Cevdet'e sert eleştiriler yöneltmesine rağmen Kılıçzâde'nin yazılarında böyle bir eleştiri yer almadı. Aksine Celâl Nuri'yi eleştiren yazıları mevcuttu. Kılıçzâde, bu çerçevede Garpcı-Türkçü bir çizgideydi. Dergideki tesettür karşıtı, Türkçe hutbe taraftarı, pozitivist ve materyalist yazıları nedeniyle birkaç kez derginin yayını durduruldu. Latin harfleriyle makale yayımlanması neticesinde ise dergi Mayıs 1914'te kapatıldı. Ardından sırasıyla yerine açılan *Serbest Fikir* ve *Uhuvvet-i Fikriyye* dergileri de kapatıldı.

Kılıçzâde, *İctihad*'taki makalelerinden oluşan *İ'tikâdât-ı Bâtılaya İ'lân-ı Harb* kitabından dolayı suçlandı. Suçlamanın sebebi hükümet değişikliği istemesiydi. Kısa süre önce yollarını ayırdığı Abdullah Cevdet ile birlikte tevkif edilerek yargılandı. Fakat Dîvân-ı Harb-i Örfî kararıyla yaklaşık bir ay sonra serbest kaldı. Bu kararın ardından İstanbul'dan ayrıldı. Haziran 1914'te Çanakkale göçmen kâtipliğine ve 1917'de ise İzmit Göçmen Müdürlüğü'ne tayin edildi.

Birkaç yıl süren bu memuriyet hayatının ardından, 1918'de *Kocaeli* gazetesini kurarak yeniden yayın hayatına girdi. Yazılarında Millî Mücadeleyi destekledi. Bu dönemde siyasete de daha fazla yönelmeye başladı. 1919 seçimlerinde bir milletvekilinin sahip olması gereken özellikleri sıraladığı ve bunlara haiz olmayan adaylara oy verilmemesini tavsiye ettiği yazısı *Kocaeli* ve *İleri* gazetelerinde yayınlandı. Meclise ilk defa girme teşebbüsü başarısız oldu. Bu dönemde Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle hem toplumun Milli Mücadele'ye destek vermesi için faaliyetlerini sürdürdü hem de İzmit Muhtelit Orta Mektebi'nde bir yıl öğretmenlik yaptı.

Kılıçzâde, Celâl Nuri'nin *İleri* gazetesinin İzmit muhabiri sıfatıyla katıldığı 16-17 Ocak 1923 tarihli İzmit Kasrı Mülâkâtı'nda Mustafa Kemal'e kendisinin de uzun yıllardır üzerinde durduğu din ve hükümete dair sorular yöneltti. Şubat 1923 tarihi itibarıyla, yeniden yazmaya başladığı *İctihad* dergisinden 1926'da ayrıldı. 1924'te Atatürk'ün yönlendirmesiyle çıkarmaya başladığı *Hür Fikir* gazetesinde Cumhuriyet devrimleri lehine yazılar yazdı. Bu süreçte yargılandığı çeşitli suçlardan beraat etti. Yazılarında 1925'ten itibaren Kılıçoğlu Hakkı adını kullandı. 1934'teki Soyadı Kanunuyla beraber Kılıçoğlu soyadını aldı.

Mustafa Kemal'in tavsiyesi üzerine siyasete girdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3. döneminde Kocaeli, 4. ve 7. dönemlerinde de Muş milletvekilliği yaptı. Vekilliği döneminde sanayiden öğretmenlere, milli savunmadan şehitlere kadar birçok farklı alandaki sorunların TBMM'de görüşülmesi teklifinde bulundu. Milletvekilliğinin getirdiği yoğun çalışma temposundan dolayı *Hür Fikir* gazetesini kapattı. Uzun yıllar TBMM Milli Eğitim Komisyonunda görev yaptı. 1945'te Necip Fazıl Kısakürek ile yazılı basın üzerinden üç ay süren tartışmaya girdi. 1946'da milletvekilliğinin sona ermesiyle siyasî hayatına son verdi. Evli ve sekiz çocuğu olan Kılıçoğlu, 1960'ta vefat etti. İstanbul Sahrayı Cedit mezarlığına defnedildi.

Kılıçzâde Hakkı, Batıcılık akımının en önde gelen isimleri arasında yer aldı. Özellikle II. Meşrutiyet devrinden sonra Türk fikir hayatındaki önemli yazarlardan biri oldu. Savunduğu fikirler Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki özellikle savaşlar ve toprak kayıpları nedeniyle zaman içinde değişikliğe uğrasa da üzerinde durduğu temel meseleler Türk Devrimi'ne kaynaklık etti.

Birçok farklı konuda yazı kaleme aldı. Başta devlet idaresi olmak üzere Meşrutiyet döneminden itibaren dinî baskı ve otoriteye karşı durdu. Devletin resmî bir dininin olmasına, bireylerin vicdanın baskı altına alacağını endişesiyle karşıydı. Bu açıdan hilafetin de Osmanoğlu Hanedanı'nın idaresinde olmasını bir tehdit unsuru olarak gördü. Bu düşüncelerini belirtmesi üzerine, Mustafa Kemal hilafetin kaldırılacağını ima etmiştir. Gözden kaçırılmaması gereken bir husus Kılıçzâde'nin, Cihan Harbi öncesine kadar İslam Birliği'ni de savunmasıydı. Bu düşüncesi nedeniyle mezhep birliğinden yanaydı. Fakat savaş döneminde Müslüman toplumlar arasında meydana gelen siyasi ilişkiler bu düşüncelerinin değişmesinde etkili oldu. Özellikle Çanakkale, Filistin, Hicaz, Irak cephelerinde Hıristiyanların yararına savaşan ve İngiliz askeri olan Müslümanlar bunda etkili oldu. Bir İslam Birliği kurulacaksa eğer, ilk önce Müslüman toplumlar cehaleti yenmeliydi. Bu nedenle Türkler artık önce kendileri için çalışmalıydı. Harf devrimi yapılmasını savundu ve *Hür Fikir*'de hem Osmanlı hem de Latin harflerini de kullanmaya başladı. 22 Ekim 1928'deki "Karilerim ve Muntehiplerimle Hasbihal" başlıklı yazısı yeni harflerle basıldı.

Kılıçzâde, tekke ve zaviyelerin görevlerini tamamladığı ve artık kaldırılmaları gerektiği düşüncesindeydi. Böylelikle bu kurumların gelirleri maarif bütçesine eklenecekti. Bu kurumlarda görev yapan şeyhlerden yetkin olanlara da hayatları boyunca bir ev verilmeli ve öğretmenlik yapmaları sağlanmalıydı. Tekkeler ise doğrudan okula çevrilmeliydi. Bu açıdan Kılıçzâde, medreselerin kapatılmadan zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenerek okula çevrilmesini tavsiye etmekteydi. Örneğin, Süleymaniye Medresesi yerine, College de France sisteminde bir edebi bilimler medresesi, Fatih Medresesi yerine de Ecole Poli Teqniqque gibi yüksek eğitim veren bir medrese açılmalıydı. Böylelikle bilim bu merkezlerde öğrenilecek, softalar da dünyadaki çağdaş kurumlardaki eğitim görevlileri gibi olacaktı. Kılıçzâde'ye göre ahlaki, dinî ve milli geleneklerin dışında kalan her şey Batı'dan alınmalıydı.

Toplumsal alanda kılık kıyafet ve kadının statüsü değiştirilmeliydi. Erkekler şapka olarak fes yerine serpuş kullanılmalıydı. Kadınlar giyimlerinde özgür olmalı, erkeklerden kaçmamalı ve görücü usulüyle evlenmemeliydi. Kızların eğitimi için diğer okulların yanında tıp okulu da açılmalıydı.

Osmanoğlu Hanedanı'na mensup şehzadelerin iyi eğitim almasını, bu kişilerin ordu ve donanmaya katılarak kendilerini geliştirmelerini savunmaktaydı. Osmanlı Devleti'ni yöneten padişah Topkapı Sarayı'nda oturmalı, Dolmabahçe millet sarayı olmalıydı. Diğer tüm saray ve köşkler ve mülkler satılmalıydı. Devlet hazinesindeki değerli mücevher ve eşyalar satılıp eğitim amacıyla değerlendirilmeliydi.

Kılıçzâde Hakkı Bey, yaşadığı dönem itibariyle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor koşullardan çıkabilmesi için çözüm yolları aramış önemli bir şahsiyettir. Kaleme aldığı yazılarındaki fikirleriyle Atatürk düşüncesi ve Türk Devrimine ilham kaynağı olmuştur.

## **ESERLERİ:**

### **Kitapları:**

- **İtikadat-ı Bâtılaya İlan-ı Harp**, Şems Matbaası, İstanbul 1329. (*İctihad*'taki yazılarının derlemesi)
- **Son Cevab**, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul 1331.
- **Akvemü's-siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendi'ye Tahsîsan, Softa Efendilere Tâmi'men Son Cevab**, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul 1331.
- **Peygamberler Dedesi İbrahim**, Kocaeli Vilayet Matbaası, Kocaeli 1926.
- **Masallar-Efsaneler**, (Yayınlanmamış Eser)

### **Makaleleri:**

**İctihad:** "Pek Uyanık Bir Uyku", Sayı: 55, 21 Şubat 1328; "Neden Mağlub Olduk?", Sayı: 56, 28 Şubat 1328; "Neden Mağlub Olduk?", Sayı: 59, 21 Mart 1328; "Tamamen Hall Olunmadıkça Bitmeyen Bir Mesele", Sayı: 92-93, 6 Şubat 1329; "Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlân-ı Harb", Sayı: 58, 14 Mart 1829; "Kadınlar ve Mekatib-i İbtidaiyye Muallimleri", Sayı: 60, 4 Nisan 1329; "Dinsizler", Sayı: 65, 9 Mayıs 1329; "Akvemü's-Siyer", Sayı: 66, 16 Mayıs 1329; "Zabit", Sayı: 67, 23 Mayıs 1329; "Müslümanlık ve Hristiyanlık", Sayı: 67, 30 Mayıs 1329; "Kadınlara Nasıl Hürmet Ediyoruz", Sayı: 69, 27 Haziran 1329; "Azadamard Gazetesi Sermuharrirliğine", Sayı: 70, 4 Temmuz 1329; "Kafessiz Ev", Sayı: 71, 11 Temmuz 1329; "Zenbilli Ali Efendi Meselesi", Sayı : 75, 8 Ağustos 1329; "Yunus Hoca Talebe", Sayı: 77, 22 Ağustos 1329; "İzmir İktisad Kongresinde Harfler Meselesi", Sayı: 154, 1 Haziran 1923; "Harflerimiz ve

İmlâmımız”, Sayı: 157, 1 Eylül 1923; “Adaletsizliğe Karşı Mücadelede İzmit’de Vebâ-yı Adlî”, Sayı: 160, 1 Kanun-1 evvel 1923; “(Vakit)in Anketi”, Sayı: 161, 1 Kânun-i sâni 1924; “Sivas Mahkeme-i Temyîzî’nin Zihniyeti”, Sayı: 162, 1 Şubat 1924; “Dervişlik Softalık Meselesi”, Sayı yok, 18 Nisan 1926.

**Hürriyet-i Fikriyye:** “İ’man”, Sayı: 1, 3 Şubat 1329; “Ordumuzun Gençleştirilmesi”, Sayı: 2, 10 Şubat 1329; “Zifaf”, Sayı: 3, 17 Şubat 1329; “Erkek Kına Gecesi”, Sayı: 5, 3 Mart 1330; “Son Gece”, Sayı : 6, 13 Mart 1330; “Hatemü’l-Enbiyâ ve Celal Nuri Bey (1)”, Sayı: 7, 20 Mart 1330; “Hatemü’l-Enbiyâ ve Celal Nuri Bey (2)”, Sayı: 8, 27 Mart 1330; “Taaddüd-i Nikah-Ta’addüd-i Zevcat”, Sayı : 9, 3 Nisan 1330; “Yunus Hoca’nın Kavgalarından”, Sayı: 10, 10 Nisan 1330; “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 11, 17 Nisan 1330; “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 12, 24 Nisan 1330.

**Serbest Fikir:** “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 1-13, 1 Mayıs 1330; “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 2-14, 8 Mayıs 1330; “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 3-15, 15 Mayıs 1330; “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, Sayı: 4-16, 22 Mayıs 1330; “Darbe-i Necât”, Sayı: 4-15, 22 Mayıs 1330.

**Hür Fikir:** “Süleyman Nazif Bey’in Mektubu”, Sayı: 15, 18 Nisan 1924; “Allah..... ve Cebrâil Şâhid, Sayı: 41, 3 Teşrin-i sani 1924; “Türkçeyi Hakim Kılmak”, Sayı: 66, Mayıs 1925; “Hür Fikir Seyahatde”, Sayı: 75, 3 Tesrin-i sani 1924; “Hür Fikir Seyahatde”, Sayı: 77, 13 Temmuz 1925; “Hüseyin Cahid Bey’e Mektap”, Sayı: 132, 1 Eylül 1926; “Medeniyet”, Sayı: 134, 15 Eylül 1926; “Hür Fikir Seyahatde”, Sayı: 134, 15 Eylül 1926; “Kılıç Ali Bey’le Bir Küçük Mülakat”, Sayı: 135, 22 Eylül 1926; “Bozkurt-Lotus”, Sayı: 135, 22 Eylül 1926; “Adlî Bir Mesele”, Sayı: 136, 29 Eylül 1926; “Musa”, Sayı: 136, 29 Eylül 1926; “Dr. Abdullah Cevdet’e”, Sayı: 136, 29 Eylül 1926; “Musa”, Sayı: 137, 6 Tesrin-i evvel 1926; “İrtidad ve Mürtedd”, Sayı: 137, 6 Teşrin-i evvel 1926; “Musa”, Sayı: 138, 13 Teşrin-i evvel 1926; “İmlasız Edibler”, Sayı: 138, 13 Teşrin-i evvel 1926; “Musa”, Sayı: 139, 20 Teşrin-i evvel 1926; “İzmit’de”, Sayı: 139, 20 Teşrin-i evvel 1926; “Cevab Yerine Dayak”, Sayı: 139, 20 Teşrin-i evvel 1926; “Büyük Gazi’nin Sikthu”, Sayı: 141, 3 Teşrin-i sani 1926; “İzmit’de”, Sayı: 141, 3 Teşrin-i sani 1926; “Birkaç Gün”, Sayı: 144, 24 Teşrin-i sani 1926; “Birkaç Gün”, Sayı 148, 22 Kanun-ı evvel 1926; “Türk İnkılabı”, Sayı: 199, 9 Kanun-ı sani 1928.

## Resul TURAN

### KAYNAKÇA

BCA, 30-10-0-0/76-500-14/ 78, 14/04/1939.

BCA, 30-10-0-0/8-49-21/ 6, 10/05/1939.

“Pek Uyanık Bir Uyku”, **İctihad**, Numro: 55, 21 Şubat 1328, s.1226-1228.

AKMAN, Zekeriya, “Kılıçzâde Hakkı’nın Siyer Yazıcılığı İle İlgili Görüşleri”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C XIV, S 26, Sakarya 2012, s.55-73.

[http://www.tbmm.gov.tr/TBMM\\_Album/Cilt1/index.html](http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html) (Erişim tarihi: 28/02/2021).

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967.

KILIÇZÂDE, Hakkı, **İtikadat-ı Bâtılaya İlan-ı Harp**, Şems Matbaası, İstanbul 1329.

ÖZEL, Sabahatin, “Yazdıklarının Işığında Kılıçzade Hakkı Bey’in Fikirleri”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Sempozyumu**, Cilt III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2015, ss.1499-1507.

ÖZTÜRK, Faruk, “Cumhuriyet ve Ütopya”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.488-498.

PEKDOĞAN, Celal, “Kılıçzâde Hakkı”, **DİA**, C XXV, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s.415-416.

SEZER, Ayten, “Osmanlı Dönemi ‘Batıcılık’ Akımının Atatürk İnkılapları Üzerindeki Etkileri”, **Türk Yurdu**, C 19-20, S 148-149, Ankara 1999-2000, s.420-429.

TORUN ÇELİK, Esmâ, “Hür Fikir Gazetesi’ne Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşması ve Kocaeli’nde Yansımaları”, **Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi ve Kültür Sempozyumu, Kocaeli**, Türkiye, 9 - 11 Mart 2018.

TUNAYA, Tarık Zafer, “Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Tefekküründe ‘Garpcılık Cereyanı’, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C 14, S 3-4, İstanbul 1948, s.585-630.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Hürriyet’in İlanı: İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar**, Baha Matbaası, İstanbul 1959.

ÜLKEN, Hilmi Ziya. **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

ZEREN, Sibel, **İsmail Hakkı Kılıçoğlu’nun Eserleri ve Fikirleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

20/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kiliczade-hakki-1872-1960/?pdf=3529> adresinden erişilmiştir